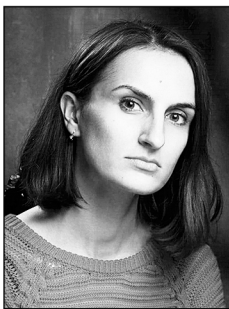

Репозиторий
Учреждения образования
"Белорусская государственная
академия музыки"

Н. І. Даніловіч

АБРАДАВЫЯ ПЕСЕННЫЯ ПРАКТЫКІ ВЕСНАВОГА ПЕРЫЯДУ НА ЗАХОДНЕПАЛЕСКА-ПАНЯМОНСКІМ ПАМЕЖЖЫ

Даніловіч Настасся Ігараўна – метадыст кабінета традыцыйных музычных культур Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі; навуковы супрацоўнік Цэнтра даследаванняў культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, кандыдат мастацтвазнаўства

Анотацыя. У артыкуле разглядаюцца веснавыя абрадавыя песенныя практыкі, паказальныя для этнапесеннай традыцыі беларусаў заходнепалеска-панямонскага памежжа. Выяўлены жанравыя, структурна-тыпалагічныя і меластылявыя характарыстыкі тыпавых веснавых (загукальных, валачобных, юраўскіх, траецкіх) напеваў, раскрыта карціна іх тэрытарыяльнага распаўсюджання.

Веснавы перыяд на заходнепалеска-панямонскім памежжы мае некалькі складнікаў і з’яўляецца насычаным па колькасці разнастайных абрадавых дзеянняў. Ён уключае песенныя групы, якія канцэнтруюцца вакол абрадаў і свят, сярод якіх:

– *загуканні вясны* – ад пачатку Вялікага посту, ці «як толькі сыдзе снег» (Выганаўскае Палессе),

ці ад «Сорокосвятых» (локус Белага, Чорнага, Спораўскага азёр, Верхняе Над’ясельдзе) і да Юр’я або Тройцы;

– комплекс абрадавых *велікодных дзеянняў* (ад Благавешчання да «Проводной нэдзілі»), у кульмінацыі якіх знаходзіцца валачобны віншавальны абход на Вялікдзень;

– «Проводы», «Проводная нэдзія» – праводзіны зімы на Фаміным тыдні;
– *Юрый* – абрадавыя дзеянні, звязаныя з Юр’евым днём;
– *Тройца*, «Зэленец», «Зылёнэ свята» – абрадавыя дзеянні, звязаныя з Тройцай.

Загуканні

На заходнепалеска-панямонскім памежжы выяўлена некалькі тыпаў *загуканняў*, даволі разнастайных у структурна-рытмавым дачыненні (Гл. Дадатак, карта 1). Найбольшая канцэнтрацыя іх назіраецца ў «палескіх» локусах памежжа (на Выганаўскім Палессі і ў локусе Белага, Чорнага і Спораўскага азёр). Менавіта тут абрадавыя дзеі загукання вясны і загукальныя напевы характарызуюцца моцным энергетычным напалам і з’яўляюцца, нароўні з купальскімі і жніўнымі, важнейшымі ў «песенным календары». Пры прасоўванні на поўнач колькасць фіксацый загуканняў значна зніжаецца, а пра іх ранейшае існаванне сведчаць інфарманты або, у некаторых выпадках, толькі натацыі з песенных збораў канца XIX – сярэдзіны XX ст.

в. Коланск, Івацэвіцкі р-н: «Тогда ўжэ зберомса, эту доску положымо, кідаем сыр пад доску і тогды скачэм. Пудскакаем: тая угору, тая ўніз. Потом ужэ, от пост, Благовішчэне ў нас. Ужэ матэры нашы, маткі, пэкут такіе буськовы лапы, пакут такіе бороны дэтям, яйца буськовы, ужэ б шоб бусько прыніс ужэ да зніс. Пэкут сэрпы нам, такім дэўчаткам малым ўжэ. От ужэ послая Благовішчэня ўжэ сухо на двурэ, цёпло, тогда ўжэ йдём, побэромся за рукі так, закідкі такіе делаем <...> Потом зделаем... «рай» такі, і ў тым раі усі ўжэ, значыт, рассуждаем. Рассуждаем ўжэ. Ты: “Значыцца, я ўжэ якось янгол”. А он: “Як ты янгол, а я як чорт” <...> І тогда мы ходу! Прама з того ўжэ – бігаем, бігаем, чорт ловіт, ловіт нас чорт! І мы скоро ўскочым у рай – значыт не зловіў чорт <...> Ну, далей ўжэ от, дождэмо Паскі, на Паску ўжэ соберомса на сэло ўжэ, піем песні ўжэ, піем дэрэвенскіе песні, которыя такіе, народныя, піем, такіе. “Вэсну”, “**вэсну**” поем. А на які-то голас? Вам ужэ гаворыті на голас які? На голас, то нужно. Вот по-нашэму, як вэсну поём, то поём на такі голас...».

Зап. у 1946 г. К. Квіткам у кабінэце народнай музыкі Маскоўскай дзяржаўнай кансерваторыі (далей – МДК) ад спявачкі Сацкевіч (імя і імя па бацьку не пазначаны. – *Н. Д.*) з в. Коланск Целяханскага (сёння – Івацэвіцкага) р-на. Архіў МДК Ф1143-01.

в. Новыя Пескі, Бярозаўскі р-н: «Мы шчыталі ніколы это на Сорокасвятый. Гэто ўжо ад Сорокасвятых можна было танцэваты –

скакаты ў доску. А Сорокосвятый дваццаць уторого марта булы. Это бувають воны завшэ <...> Положымо брывно і доску. І гэта з гэтуі стороны станэ, а друга – з гэтуі – гоп!!! Пудскакае! І вот! Вылітыш-вылітыш! Высоко! І назад попадэш на доску! І гэто ў нас – “**вэсна**”! А хлопцы – воны колысо качалы на вуліцы! А малым діткам – пісочок! А старым бабкам – тіночок!».

Зап. І. Сіневіч, Т. Канстанцінавай, Т. Бярковіч у 1994 г. у в. Новыя Пескі Бярозаўскага р-на Брэсцкай вобл. ад Алены Антонаўны Бярынчык (1932 г. н.), Надзеі Сцяпанаўны Карповіч (1923 г. н.), Ганны Антонаўны Бярынчык (1932 г. н.), Надзеі Ціханаўны Валошчык (1927 г. н.), Марыі Мікалаеўны Бярынчык (1922 г. н.). Фонаархіў этнамузыкі Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі (далей – ФЭ) 646591.

в. Мыслабаж, Ляхавіцкі р-н: «На Хрэсцы дзяўчата ўносяць палена, браўно вялікае. Кладут доску, адна на адзін канец, другая (на другі. – *Н. Д.*). І падбіваюць высока так, вышэй хаты ляцяць. Усё эта – каб лён нарадзіў, скакалі. І абавязкова маці пячэ хлеб. І прыбірае, выпекае на хлебе плуг, саху, барану. Это выходзяць ужэ ў поле, к полю, к вясне».

Зап. у в. Мыслабаж Ляхавіцкага р-на Брэсцкай вобл. ад Яўгеніі Сцяпанаўны Дуброўскай (1914 г. н.) у экспедыцыі БДАМ 1993 г. пад кір. Л. Касцюкавец. ФЭ 646462.

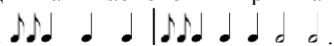
в. Хацькоўцы, Ваўкавыскі р-н: «“Вясну” чула, як прыгаварывалі, але не пела: “Вясна, красна, што ты нам прынесла? Старым бабам па кіёчку, маладым – па сыночку, А мужчынам – па плужоčku”».

Зап. Л. Мухарынскай у 1953 г. у в. Хацькоўцы Ваўкавыскага р-на Гродзенскай вобл. ад Яўгеніі Антонаўны Скляруха (62 гады) [2, арк. 70].

в. Міхалкі, Свіслацкі р-н: «То знаеце, то больш, каб вясну звалі, больш туды, на Палессе! Там ўсё гэто гуканне гэтае. А у нас гэтого як-то не было».

Зап. І. Мазюк і Н. Даніловіч у 2016 г. у в. Міхалкі Свіслацкага р-на Гродзенскай вобл. ад Ганны Пятроўны Рыбакоўскай (1931 г. н.). ФЭ 3E185/6.

На паўднёвым усходзе заходнепалеска-панямонскага памежжа (на Выганаўскім Палессі) загуканні адзначаны значнай лірызацыяй. Узоры маюць форму паэтычнай страфы *АБ* (5+7)+(5+7), мелафрафы – *ab*, «мінорны» пентахорд ў ладаінтанацыйнай аснове і рытмавую форму вершарадка

«Ой, вэсна-красна, поткалі люді кросна» («у вэс-ну»). Зап. у в. Амяльная Івацэвіцкага р-на Брэсцкай вобл. ад Вольгі Якаўлеўны Агрэніч (1928 г. н.), Марыі Міхайлаўны Куратнік (1926 г. н.) у экспедыцыі БДАМ 2004 г. пад кір. Л. Касцюкавец. ФЭ 1Е75/2.

1. Ой, вэ - сна - кра - сна, по-тка-лі лю - ді кро - - - сна,
[гуль]ту - (я) - е спа - лі да кро - сён нэ по - тка[лі].

Ой, вэсна-красна, поткалі люді кросна,
[гуль]ту(я)е спалі да кросён нэ потка[лі].
Ой, сяду я да лукэнчечко прасці,
Хотіло мэнэ два молайчыкі вкрасц[і].
Ой, і кіну я вэрэтенцэ в окэнцэ,
(й)а сама пойду да на яснэе сонц[э].

Параўнанне песенных узораў Выганаўскага Палесся з узорамі гэтага ж тыпу з вёсак суседніх Піншчыны і Століншчыны паказвае, што выганаўскім напевам уласцівыя больш светлы фанізм, дакладная адпаведнасць (без «залішніх» распеваў) структурна-складоваму «каркасу», менш напружаная галасавая падача. Акрамя гэтага, калі на пінска-лунінецкіх тэрыторыях напевы дадзенага тыпу функцыянуюць у якасці пераважна траецкіх (куставых), то на Выганаўскім Палессі і Століншчыне яны выконваюць загукальную функцыю і прымеркаваны да часткі веснавога перыяду, якая ахоплівае часавы прамежак ад масланага тыдня («на масле ну нэдлію вжэ, як во снег растае» /в. Коланск Івацэвіцкага раёна/) або, пераважна, ад пачатку посту («як начынаецца Вэлікі пост» /в. Амяльная/, «кросны як ткалі, да вэс-ну спэвалі» /в. Глінная/, «ешчэ пост» /в. Выганашчы Івацэвіцкага раёна/) да Вялікадня («на Паску, вэсна» в. Коланск Івацэвіцкага раёна/).

Наступная група загуканняў на тэрыторыях заходнепалеска-панямонскага памежжа аб'ядноўвае ўзоры з тэкставым зачынам «Вэсна-красна, шчо вынэсла?» (варыянт: «Вэсна прыкрасна, шчо ты девочкам вынэсла?»), якія лакалізуюцца сёння каля Белага і Чорнага азёр. Але яшчэ ў пачатку ХХ ст. тэрыторыя распаўсюджання гэтых напеваў на памежжы была значна шырэйшая. Натацыі, якія сведчаць пра існаванне гэтых напеваў на Верхнім Пашчар'і і ў Свіслацка-Зэльвенскім локусе, можна знайсці ў песенных зборах М. Федароўскага і Р. Шырмы.

Напевы дадзенай групы прадстаўлены на заходнепалеска-панямонскім памежжы пераважна тыпам, які аб'ядноўвае ўзоры з формай паэтычнай страфы АБ, мелаформай aa_1 , складовай структурай (5+3)+(5+3) з зацягваннем пятага складу ў пяціскладовіках, другога і трэцяга – у трохскладовіках ♪♪♪♪♪ | ♪♪ | ♪ , малатэрацывым комплексам з субсекундай у ладаінтанацыйнай аснове.

«Ой, вэсна-вэсна прыкрасна» («вэсна», «ад Сорокосвятых»). Зап. І. Сіневіч, Т. Канстанцінавай, Т. Бярковіч у 1994 г. у в. Новыя Пескі Бярозаўскага р-на Брэсцкай вобл. ад Алены Антонаўны Бярынчык, (1932 г. н.), Надзеі Сцяпанаўны Карповіч (1923 г. н.), Ганны Антонаўны Бярынчык (1932 г. н.), Надзеі Ціханаўны Валашчык (1927 г. н.), Марыі Мікалаеўны Бярынчык (1922 г. н.). ФЭ 646591.

1. – Ой, вэ - сна, вэ - сна пры-кра - сна, шчо ты де-во-чкам вы-нэ - сла? У!

– Ой, вэсна, вэсна прыкрасна,
шчо ты девочкам вынэсла? У!
– Ой, я вынэсла корыто,
поўнэе воды наліто! У!
Коб діўчата ногі мылі,
а хлопцы за мэд попылі. У!

Напевы наступнага тыпу загуканняў, зафіксаваныя на заходнепалеска-панямонскім памежжы, характарызуюцца своеасаблівай будовай страфы з чатырохскладовым паўрадкоўем-«запевам» і васьміскладовым (часам двойчы паўтораным) вершарадком-«асноўнай часткай» *ааб 4+(4+4)* або *ааббв 4+(4+4)+(4+4)* [3, с. 10; 10, с. 55-56, 59]. Выдзяляюцца сярод іх зафіксаваныя каля

Чорнага возера ўзоры, у якіх паміж першай фразай і яе паўторам прысутнічае эмацыйна яркі рэфрэнападобны вокліч «Ой!» або «Эх!». Вылучаюцца гэтыя напевы і асаблівасцю інтанацыйнага разгортвання, якое характарызуецца сыходзячым ангеітонным тэтрахордам у сексе (рух ад тэрцыі да субкварты) у пачатку кожнай новай меластрафы.

«Вэсна-красна, эх, Вэсна-красна, шчо вынэсла?» («вэсна»). Зап. у в. Вайцяшын Бярозаўскага р-на Брэсцкай вобл. ад Антаніны Антонаўны Карповіч, (1927 г. н.) у экспедыцыі БДАМ 1994 г. пад кір. Л. Касцюкавец. ФЭ 646508.

– (х)Вэсна-красна, эх, Вэсна-красна, шчо вынэсла? У!
 – Я вынэсла, ой, я вынэсла деўкам дошку. У!
 Я вынэсла, ой, деўкам дошку, (й)а хлопчыкам по колёску. У!

Па-сутнасці, загуканням заходнепалеска-панямонскага памежжа ўласцівы ўсе «класічныя» для напеваў гэтай функцыі рысы: дэкламацыйнасць, завяршэнне кожнай меластрафы воклічам «У!»/«Гу!», які афармляецца праз рэзкі тэсітурны скачок ад тону *finalis* уверх на септым (радзей на актаву ці квінту) з наступным «скідваннем» голасу. Між тым усе загуканні заходнепалеска-панямонскага памежжа далучаюцца да ліку узораў, якія, паводле выразу І. Зямцоўскага, «загадкава спалучаюць у сабе крык з тонкім лірызмам» [6, с. 82]. Падыходзіць да іх таксама характарыстыка ўласна палескіх загуканняў, дадзеная З. Мажэйка, згодна якой у загуканнях «традыцыі “голаснага” спеву на адкрытым паветры... ярка праяўляюць і сваю імператывунарытуальную аснову, і сваю эстэтычную значнасць, і каларыстычную ёмістасць гукавой палітры народнай школы спеву “на волі”» [11, с. 10].

Валачобныя

Спецыяльны разгляд валачобных на заходнепалеска-панямонскім памежжы дазваляе не толькі ўдакладніць паўднёва-заходнюю мяжу асноўнага арэала валачобнага абходу ў этнакультуры беларусаў (Гл. Дадатак, карта 2), але і выявіць поліфункцыянальнасць, уласціваю гэтым напевам у мясцовых песенных практыках.

Усе зафіксаваныя на заходнепалеска-панямонскім памежжы валачобныя песенныя ўзоры рэпрэзентуюць самы маштабны па тэрыторыі распаўсюджвання тып беларускіх велічальна-эпічных валачобных з рэфрэнамі «Да віно ж мое зэлёно!», «Віно, віно, віно-зеляно!», «Вэсна-красна на вэсь свет!», «Хрыстос васкрэс на ўвесь свет!»

в. *Вялікая Гаць, Івацэвіцкі р-н:* «Дождыдаем на другі день: волочоўнэ поедім – волочоўнікі. Заходім волочоўнэ (ешчэ я ніколі ходіла): “Ой, дядьку, мы волочыліса ды по пояс помочыліся,

да й до вас завіталі, коб нам яечко далі”. Ужэ нам надоят яец. До дядька йдем, до цёткі. Такіе пірожка дадут. Нясем мы ў гэтых сумочках. Довольныя! Прышлі: “Ой, той дядько даў однэ яйцэ, той даў двое».

Зап. у в. Вялікая Гаць Івацэвіцкага р-на Брэсцкай вобл. ад Вольгі Навумаўны Пушыла (1927 г. н.) у экспедыцыі БДАМ 2004 г. пад кір. Т. Бярковіч. ФЭ 2E88/17.

в. *Лінова, Пружанскі р-н:* «А на Пасху – на 1 дзень – вечэром хадзілі, рыэбьята, вінчавалі і пелі песні. Ранцывальнікі. Воны пелі “Віно зеляно” тым, хто ў гэтым годзі ожніўся (ты плацілі за дружбу – пол-літра, гаворылі “бутылка”, называлась), астальных паздравлялі, і маладусі пают: “На рэчаньсе, на быстрэнькай...” Ранцовальнікі – адзін заводзіў, другія падхватывалі, в гэтай парціі быў падгалоснік... І гаворыў слова, а другія вінчавалі <...> “Юр’я” – цэлы год высіпаці, ўсе празднікі, мы того не знаем. “Юр’я” – дорогая песня. Хозяін як зазаве, спросіць, чы можэце “Юр’я” заспіваць? За сталом посядуць і поют, а хозяін слушае, і ані не прапусьцят ні одного праздніка, по парадку – как ідут празднікі, так оні по парадку поют, і што у какого праздніка робьят. Угошчае, дорого плаціт ім за гэтое. Ужэ тых нет, хто ўмеў, ніхто не ўмее. Ціхончук Кірілл Орцёмовіч – старінный чэловіек, то можэ он і не забыў. Моціў гэты самы, як мы пелі, але прыпеў “Хрыстос васкрэс!”.

Зап. Л. Мухарынскай у в. Лінова Пружанскага р-на Брэсцкай вобл. ад Ксеніі Якута ў 1953 г. [2, с. 83-84, 86].

в. *Аранчыцы, Пружанскі р-н:* «Обычно раньшэ хадзілі мужыкі. Хадзілі часам пары. Так

было <...> Ну, потом маглі дажэ ходзіць моладжэж групай... под вечор і на другой дзень. С утра ніхто не хадзіў. С утра вабшчэ з цэрквы прыхадзілі, пока там разгавляліся, отдыхалі, а ўжэ потым, атдахнуўшы, ужэ под вечор, тогда ўжэ шлі. І каждый раз так <...> На Пасху в нашэй дзірэвні почэму-то ужэ шчас ніхто ні ходзіт. То еслі бы молодые пашлі, то так. А нам ужэ, старым, как-то... На первый дзень з вечэра і цэлую ноч хадзілі, і на другі дзень хадзілі. А ночу когда-то хадзілі дажэ з музыкай».

Зап. у в. Аранчыцы Пружанскага р-на Брэсцкай вобл. ад Тацяны Піліпаўны Пушко (1935 г. н.) (нар. ў в. Жагалы Пружанскага раёна) у экспедыцыі БДАМ 2013 г. пад кір. Т. Бярковіч. ФЭ 1Е343/8, 10.

в. Хацькоўцы, Ваўкавыскі р-н: «Валакаць хадзілі толькі мужчыны – утрох, чатырох. Прыпевы – “Хрыстос васкрэс”. Валомныя песні. Даўно перасталі – я шчэ была маладая».

Зап. Л. Мухарынскай у 1953 г. у в. Хацькоўцы Ваўкавыскага р-на Гродзенскай вобл. ад Яўгеніі Антонаўны Скляруха (62 гады). [2, с. 70].

в. Вялікае Сяло, Ваўкавыскі р-н: «Я ўжо як замужам тут, на Вялікдзень мужыкі хадзілі спявалі. На першы дзень Вялікадня <...> Па хатам хадзілі <...> Канешна, хадзілі мужыкі!.. Это, знаеце, наверна, дзе-то в пійсятых гадах».

Зап. І. Мазюк і Н. Даніловіч у 2016 г. у в. Вялікае Сяло Ваўкавыскага р-на Гродзенскай вобл. ад Зінаіды Мікалаеўны Шамалук (1940 г. н.). ФЭ 3Е186/35, 40.

в. Міхалкі, Свіслацкі р-н: «С карзінаю хадзілі і взрослые, а мы, дзеці, так пойдзем з того канца. То да хаты прынясем цэлы кошык яец. В каждую хату заходзілі!»

Зап. І. Мазюк і Н. Даніловіч у 2016 г. у в. Міхалкі Свіслацкага р-на Гродзенскай вобл. ад Ганны Пятроўны Рыбакоўскай (1931 г. н.). ФЭ 3Е185/16.

в. Добры Бор, Баранавіцкі р-н: «Былі валачобнікі! Некалі біліся ў валачонае – заядныя былі валачобнікі! <...> Хадзілі дзеці па валачона. К кросным радзіцелям в первую очэрэдзь <...> Па валачонну: цэлы прыпол прынесём! У прыпол сабіралі, от так, у карманы, сукенку. І прынясем <...> На дарозі сядзяць, у біткі ўжо бьюць. Некалі наш Міхал, это цёткі Паўліны, ён пайдзе ў Падгорную, выбірэ сабе загадзя ўжо яйцо. Прынясе, навыбівае: “Ах, братко, глядзі, сколькі я бітак навыбіваў!”»

Зап. у в. Добры Бор Баранавіцкага р-на Брэсцкай вобл. ад Соф’і Аляксандраўны Пыцель (1940 г. н.) у экспедыцыі БДАМ 2015 г. пад кір. Л. Баранкевіч. ФЭ б. н.

в. Падгорная, Баранавіцкі р-н: «У нас ні хадзілі. У нас “валачоннікі” называюцца ўжо тыя, хто валачонну нясе. Еслі я імею хрэсьнікаў, я на Пасху далжна ім несці валачонну. У нас во – Добры Бор радам, і ў нас ужэ соўсім разныя...»

Зап. у в. Падгорная Баранавіцкага р-на Брэсцкай вобл. ад Анастасіі Антонаўны Васілеўскай (1938 г. н.) у экспедыцыі БДАМ 2015 г. пад кір. Л. Баранкевіч. ФЭ б. н.

Сёння на тэрыторыі заходнепалеска-панямонскага памежжа ў якасці рытуальна значнай падчас валачобнага абыходу ўсё часцей выступае хрысціянская пасхальная «васольная» псалма. Яна сустракаецца ў вёсках як у польскамоўнай («Wesoły nam dziś dzień nastał» з рэфрэнам «Aleluja!»), так і ў беларускамоўнай версіі («Вялік святой нам дзень настал» з рэфрэнам «Хрыстос васкрэс!»).

У некаторых вёсках заходнепалеска-панямонскага памежжа валачобная напевы нясуць функцыянальную нагрузку веснавых. Інфармантка Я. Дуброўская з в. Мыслабаж Ляхавіцкага раёна расказала: «Ну, а вясну спявалі ўжэ бабы, як ужэ так, цёпла. Шчэ ж эта перад Юр’я. Вясну то ў нас спявалі, вясну: “Вясна-красна”. Не, “Вол бушуе, вясну чуе”». Пасля гэтага спявачка выканалала дзве (па тыпе напеvu) валачобныя з вышэйназванымі тэкставымі зачынамі і з рэфрэнамі «Ідзе вяс(ы)на, йдзе красна!» і «Вяс(ы)на крас(ы)на на увесь свет!».

«Вол(ы) бушуя, вяс(ы)ну чуя» (волочобная, «спявалі вясну»). Зап. у в. Мыслабаж Ляхавіцкага р-на Брэсцкай вобл. ад Яўгеніі Сцяпанаўны Дуброўскай (1914 г. н.) у экспедыцыі 1993 г. БДАМ пад кір. Л. Касцюкавец. ФЭ 646462.

♩ = 74

1. Во - л(ы) бу - шу - я, вяс - с(ы) - ну чу - я. І - дзе вяс - сна, йдзе к(ы) - ра - сна!

2. Во - ра - н(ы) кра - ча, сы - ра хо - ча. І - дзе вяс - с(ы) - на, йдзе к(ы) - ра - сна!

Вол(ы) бушуя, вяс(ы)ну чуя.
 Ідзе вясна, йдзе к(ы)расна!¹
 Воран(ы) крача, сыра хоча.
 Дзев(ы)ка п(ы)лача, замуж хоча.
 Не бушуй(і), вол, шчэ нагарэсся.
 Ні крач(ы), воран, шчэ нажарэсся.
 Не плач(э), дзев(ы)ка, нажывесся.

У іншых сітуацыях напевы звязваюцца са святам Юр'я. У в. Мірны Баранавіцкага раёна валачобная з зачынам «Святы Юрай, дзе ж ты бываў?» і рэфрэнам «Віно, віно, зелёно!» адразу была названая «юр'еўскай». Паразважаўшы, спявачка дадала, што гэта «Юр'я», які спяваецца на «Паску» пасля псалмы і патлумачыла: «У нас Паска: прыдзеш ужэ спяваць на Паску. Тады яна (хозяйка. – Н. Д.) пытае: “А Юр'я умееш спяваці?” Як умеем, тады дасць валачона, а як не умеем – не... Это Юрай і Паска прыурочываўся к аднаму. У нас, вот, цётка Магдалена мне ка[зала], усягда так было!» (Зап. у в. Мірны Баранавіцкага р-на Брэсцкай вобл. ад Ганны Аляксандраўны Здановіч /нар. у 1943 г. у в. Кунцэвічы Баранавіцкага р-на/ у экспедыцыі БДАМ 2015 г. пад кір. Л. Баранкевіч. ФЭ б. н.).

З прыведзеных прыкладаў бачна, што ў свядомасці этнафараў заходнепалеска-панямонскага памежжа часам няма адчування строгай прымеркаванасці валачобных напеваў да абходу, яны могуць паводзіць сябе як поліфункцыянальныя. Такую сітуацыю можна растлумачыць знаходжаннем валачобных заходнепалеска-панямонскага памежжа на ўсходзе іх асноўнага арэалу, у выніку чаго, магчыма, страчана цэласнае ўспрыманне велікоднага віншавальнага абходу і песенна-абрадавых форм, якія належаць да яго [Гл. пра гэта: 7].

«Проводы», веснавыя карагоды «Конопэлькі»

У локусе Белага, Чорнага і Спораўскага азёр і на Выганаўскім Палессі пасля Вялікадня на «Проводной нэдлі» здзяйсняўся рытуал провадаў зімы, распаўсюджаны ў «цэнтральнай частцы Брэсцкага Палесся, а таксама на некаторых прылеглых да яе тэрыторыях Вальнскай і Ровенскай абласцей» [1, с. 80].

в. *Здзітава, Бярозаўскі р-н:* «Як приходілы “Проводы”, то бралы хто віныка, хто кочэргу, хто вылкі да й поролы пуд піч, пуд запычок, бо койцей ні было. Да й казалы: “Кыш, Зіма, до Кіева, бо ты вжэ нам надовділа”. Вот гэтакі діла булы. “А посію я, матко, конопэлькі, да зародзяць орабэлькі, а ўжэ ж ты, доню, ны прыдэш”. А Зіма казала: “Прыіду я, матко, з пырогамы і з краснымы жыныхамы”. І от гэту пісню, мо, пять раз одну спывалы».

Зап. І. Мазюк і Н. Даніловіч у 2013 г. на хутары каля Белага возера, які уваходзіць у склад в. Здзітава Бярозаўскага р-на Брэсцкай вобл. ад Анастасіі Мікалаеўны Юрскай (1923 г. н.). ФЭ 3Е189/3.

«У нас – “Конопэлькі”. Зіму прогонялі – эту пісню спывалы. Пэрша нідлія пусле Пасхі!».

Зап. Н. Даніловіч у 2010 г. у в. Здзітава Бярозаўскага р-на Брэсцкай вобл. ад Алены Сцяпанаўны Данілковіч (1923 г. н.).

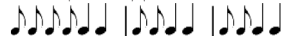
в. *Ніўкі, Бярозаўскі р-н:* «Моя маты брала мэнэ (за рукі. – Н. Д.), я вжэ внуків побэру. То вжэ выжынэм зыму і это вжэ бырэм за руки: “Ой, посію, матко, конопэлькі, конопэлькі” – і ходыш так о так!»

Зап. у в. Ніўкі Бярозаўскага р-на Брэсцкай вобл. ад Ніны Андрэеўны Гуціч (1934 г. н.) у экспедыцыі БДАМ 1994 г. пад кір. Л. Касцюкавец. ФЭ Е281/2.

в. *Спорава, Бярозаўскі р-н:* «Вчорэ гэто той дэнь буў, шо проганялы зыму. Проводы. Шо мы робылы? Повэчэраем, бывало, і хто лаптя, хто дэркача, хто шчо захватыць, і ідэм на болото туды – як у нас болото було. Туда ідэм, ў воду шэ ступымо: “Іды, Зыма, до Кіева, а нам літо покынула. Іды, Зыма, до Кракова, прыдэш до нас аднакова”. О, так ніколы мы крычалы <...> І бросалы дыркахы ў воду».

Зап. Н. Даніловіч у 2013 г. у в. Спорава Бярозаўскага р-на Брэсцкай вобл. ад Вольгі Ануфрыеўны Пашкевіч (1937 г. н.). ФЭ 3Е190/6.

Варта адзначыць, што «Проводы» ў локусе Белага, Чорнага і Спораўскага азёр – з'ява ўнікальная. Тут дадзены абрад меў музычны складнік – суправаджаўся спецыяльнымі песнямі «Конопэлькамі», якія функцыянавалі ў якасці веснавых карагодаў (Гл. Дадатак, карта 3). Напевы «Конопэлек» характарызуюцца трохсінтагмавай будовай вершарадка *абб* са складовай структурай 6+4+4 (форма можа быць пашырана да страфічнай /6+4+4/+4+4/) і адпаведнай мелаформай *abb*, з зацягваннем двух апошніх складоў у шасціскладовых і чатырохскладовых групах

¹ Рэфрэн «Ідзе вясна, йдзе к(ы)расна!» паўтараецца пасля кожнага вершарадка.

Напевы апісанага тыпу па комплексе структурна-рытмавых характарыстык набліжаюцца да інтэрсезонных, якія, напрыклад, на Беларускім Падняпроўі нясуць функцыянальную нагрузку загуканняў, а на ўсходніх тэрыторыях Беларускага Паазер'я – купальскіх і юраўскіх («Юр'я. Голас купальскі» [8, с. 472]).

в. Мыслабаж, Ляхавіцкі р-н: «На Юр'е яечню вездзе пяклі і ўсе пяклі. І вот мы, пастухі, гонем у поле, бяром скавародку, там, два каменчыкі, што-небудзь такое... Дома ўжэ тожэ яечня <...> Сабіраюцца на вуліцы жанчыны, так ужэ, купамі, на лавачках дзе, на прызбах дзе, і маладзёж сабіраецца – поўна вуліца. І вот выходзіць та маладзёж і паюць песню, некалі <...> Дальшэ й ўжэ праспевалі ту песню – музыка, танцы, і ўсё ўжэ. Гуляюць аж да дня, весяляцца. А ўперад ужэ тую юравую песню паюць, а тады ўжо разныя».

Зап. у в. Мыслабаж Ляхавіцкага р-на Брэсцкай вобл. ад Яўгеніі Сцяпанаўны Дуброўскай (1914 г. н.) у экспедыцыі БДАМ1993 г. пад кір. Л. Касцюкавец. ФЭ 646462_1.

в. Быцень, Івацэвіцкі р-н: «Як стаяла такая каплічка, і вадзілі ў нас тут гэты празнік, Юр'е, заўсёды тут. <...> То – то тут было, а я жыла ў Заполлі. А ўжэ гэту як каплічку раскідалі, то ўжэ Юр'е не сталі вадзіць. То ўжэ як я сюды прышла, то мы ўжэ того Юр'е не вадзілі. То я гэту песню чуть чула, што нека песня е, што “Ой, Юр'я, да халоднае, а як халоднае, да й галоднае”. А вот як далей – я ні знаю».

Зап. у в. Быцень Івацэвіцкага р-на Брэсцкай вобл. ад Веры Фёдараўны Падсадна (нар. у 1927 г. у в. Заполле, што ў 3 км ад Быценя) у экспедыцыі БДАМ 2004 г. пад кір. Т. Бярковіч. ФЭ 2Е98/12.

в. Аранчыцы, Пружанскі р-н: «Ну, на Юр'е ж ходзілі, поле обходзілі. Хозяін з пірогом. Кажды сібе хадзіл, іногда собіраліс соседзі. Поле обходзілі, прасілі, становілісь, молілісь, юр'еўскіе песні пелі. Еслі собе-руцца там соседзі – ідут нескілько. Ну, а там ужэ раскладвалі юр'еўскі хлеб, сідзелі, кушалі».

Зап. у в. Аранчыцы Пружанскага р-на Брэсцкай вобл. ад Тацяны Піліпаўны Пушко (1935 г. н.) (нар. у в. Жагалы Пружанскага р-на) у экспедыцыі БДАМ 2013 г. пад кір. Т. Бярковіч. ФЭ 1Е343/16.

в. Хацькоўцы, Ваўкавыскі р-н: «На Юр'я – у первы раз “на раніцу” скот выганяюць. Якой год, так і выганяюць. Песен нет. Не ў памяці».

Зап. Л. Мухарынскай у 1953 г. у в. Хацькоўцы Ваўкавыскага р-на Гродзенскай вобл. ад Яўгеніі Антонаўны Скляруха (62 гады) [2, с. 70].

в. Міхалкі, Свіслацкі р-н: «А на Юр'я – тожэ. Бралі хлеб, соль. І хадзілі. Мая мама хадзіла, на футара, былі. І абходзіць свой футар с хлебам, с соллю <...> Тройца – упрыгожвалі залянінай, за польскім часам яшчэ. Это ўжо вывелі ў нас».

Зап. І. Мазюк і Н. Даніловіч у 2016 г. у в. Міхалкі Свіслацкага р-на Гродзенскай вобл. ад Ганны Пятроўны Рыбакоўскай (1931 г. н.). ФЭ 3Е185/7.

У вярхоўях р. Шчары ў якасці адмысловых «юравых» функцыянуюць карагоды з зачынам «На вуліцы на шырокуй». Напеў мае двухчасткавую страфу АБ са складовай структурай 9(4+5)+9(4+5) і ладаінтанацыйнае разгортванне ў межах «мажорнага» пентахорда з апорай на I і IV ступені ладавага комплексу.

«На вуліцы да на шырокуй сабралася да дзявок(ы) танок» («юравая», веснавая карагодная). Зап. у в. Мыслабаж Ляхавіцкага р-на Брэсцкай вобл. ад Яўгеніі Сцяпанаўны Дуброўскай (1914 г. н.) у экспедыцыі БДАМ 1993 г. пад кір. Л. Касцюкавец. ФЭ 646462.

1. На ву - лі - цы да на шы - ро - куй са-бра-ла-ся да дзя-во-к(ы) та - но - (у)к!

2. Са-бра-ла - ся да дзя - во-к(ы) та-нок, а-дно[й] ні-ма Ро - жы-на-й(і) да - чкі.

На вуліцы да на шырокуй сабралася да дзявок(ы) тано(у)к!
 Сабралася да дзявок(ы) танок, адно[й] німа Рожынай(і) дачкі.
 – Дзевачкі мае, мае сястрычкі, прывядзіця Рожыную дачку.
 – Ой, Рожа, Рожа, да Рожа-маці, мусці дачку на вуліцу пагуляц[і].
 – Пусціла б дачку я на вуліцу, да баюся маладога Кузьмы.
 – Ой, Рожа-маці, німа Кузьмы дома, дзе паехаў – нівядома.
 Вышла доч(ы)ка да на вуліцу, Кузьма яе да за ручаньку.
 Вышла маці да на вуліцу клікаць дочкі да вячэраці.
 – Ой, Юру, Юру, – да маці кліча, – ідзі, доньку, да вячэраці.
 – Ні пайду, мамка, я вячэраці, вячэрала я з маладым Кузьмам.
 – Ой, Юру, Юру, – да маці кліча, – нясі, сынку, залатыя ключы.
 Да зямел(і)ку да адмыкаці, а і росу да й выпускаці.
 А пер(ы)шую да лядовую, а другую да мядовую.
 – Ой, Юру, Юру, – да маці кліча, – нясі, сынку, залатыя ключы.
 Да царков(ы)ку да адмыкаці, дачку Рожы з Кузьмам абвянчаці.

Група веснавога песеннага рэпертуару з пазначэннем «юраўскія» зафіксавана таксама на Выганаўскім Палессі (в. Вялікая Гаць Івацэвіцкага раёна), але па сваіх музычна-стылявых прыметах да кананічных абрадавых яна не належыць. Хоць носьбіты і падкрэсліваюць прымеркаванасць гэтых песень да Юр'я, іх напевы утрымліваюць рысы позняга стылявога пласта.

Траецкія

Замыкаюць сезон вясны шырока распаўсюджаныя на паўднёвым усходзе заходнепалеска-панямонскага памежжа песні «Трэйцы» (Гл. Дадатак, карта 4), якія выконваюцца падчас святочна-віншавальнага абходу вёсак з «Кустом» (таксама «Трэйца», «як Трэйца», «як Куст водзілі», «Зылэнэц»).

в. Коланск, Івацэвіцкі р-н: «От озъмэм Куста, наламімо клёну, з ёго ўем такога вэнка <...> І тогды всі йдэм ўжэ за тоєю одноєю. І вэдэм. До пана ўпэрыд повэдэм, а потом дэ які, бывало, подпанкі, да які люді богатые вжэ. І тогды прыдэмо до пана, і заспуваем ему песню».
 Зап. К. Квіткам у 1946 г. у КНМ МДК ад спявачкі Сацкевіч з в. Коланск Целяханскага (сёння – Івацэвіцкага) р-на. Архіў МДК Ф1146-01.

в. Вялікая Гаць, Івацэвіцкі р-н: «На Тройцу одевают Куста, одевают одну жэншчыну, зав'язваем гольем с клёна і так вышэ головы. І тут на, шчоб і ног не відно. За ею пості шо все село іде. Хто хочэ... Ідут, і жэншчыны сповают. А эты Куст кружыцца, іде і кружыцца – Куста вэдут од хаты до хаты. От хаты на село, і там ім хто шчо ужэ дают».

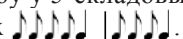
Зап. у в. Вялікая Гаць Івацэвіцкага р-на Брэсцкай вобл. ад Вольгі Навумаўны Пушылы (1927 г. н.) у экспедыцыі БДАМ 2004 г. пад кір. Т. Бярковіч. ФЭ 2Е88/16.

в. Быцень, Івацэвіцкі р-н: «На Тройцу... Берозу рабілі. І яе, тую Берозу, убіралі, апраналі <...> Вот, прымерно, я станаўлюсь, мене веткамі берозы. Тут, наверху, зв'язваюць берозу, і мене веткамі ўсю абв'язваюць, бярозкамі, і тагды водять гэты харавод. І усыпаюць дарогу аерам <...> Але там сьпяваюць усе, усякія песні, усякіе. Я, прымерно, сама хаділа на гэты харавод, то я сьпявала частушкі: «Сёння сьвята Тройца, зямля травой пакроецца» – во гэту я частушку сьпявала, бо это была Тройца».

Зап. у в. Быцень Івацэвіцкага р-на Брэсцкай вобл. ад Веры Фёдараўны Падсаднай (нар. у 1927 г. у в. Заполле, што ў 3 км ад Быценя) у экспедыцыі БДАМ 2004 г. пад кір. Т. Бярковіч. ФЭ 2Е98/15.

в. Добры Бор, Баранавіцкі р-н: «Некалі яшчэ мая мама расказвала, як яны былі маладымі яшчэ, то хадзілі тады: убіралі адну дзеўчыну ў кваткі, у лісця ўжэ, вясна. Дак ужэ ўбяруць яе і водзяць па сяле, спявалі. А што яны спявалі <...> Куст быў, ага. І спявалі, вадзілі этого Куста па сяле».

Зап. у в. Добры Бор Баранавіцкага р-на Брэсцкай вобл. ад Ганны Антонаўны Корпік (1929 г. н.) у экспедыцыі БДАМ 2015 г. пад кір. Л. Баранкевіч. ФЭ б. н.

Большая частка куставых напеваў на Выганаўскім Палессі належыць да малатэрцавых (з субквартай і субсекундай) з характэрнай плаўнасцю меладыйнай лініі і варыянтнай музычнай рытмізацыяй. Песенныя ўзоры маюць двухчасткавую форму страфы з 9-скаладавай структурай вершарадка з зацягваннем чацвёртага або (часцей) пятага складоў у 5-скаладовых групах, апошняга – у 4-скаладовых .

«Тройца, Тройца, Богородзіца» («на Тройцу, Куст»). Зап. у в. Горталь Івацвіцкага р-на Брэсцкай вобл. ад Святланы Ціханаўны Фядковіч (1950 г. н.), Лідзіі Фёдараўны Юнчык (1938 г. н.), Антаніны Уладзіміраўны Мялік (1944 г. н.) у экспедыцыі БДАМ 2004 г. пад кір. Л. Касцюкавец. ФЭ 1Е70/9.

1. Тро - йца, Тро - йца, Бо - го - ро - дзі - ца,
по - се - ю жы - то, хай за - ро - дзі - ца. У!

Тройца, Тройца, Богородзіца,
посею жыто, хай зародзіцца. У!
Посею жыто, шэ пшанічэньку,
зародзі, Божэ, нам пашнічэньку. У!
Зародзі, Божэ, нам пашнічэньку,
малым дзеточкам на прожыточку. У!
Малым дзеточкам на прожыточку,
усем людочкам на здороўечко.

Напевы дадзенага тыпу распаўсюджаны, па назіраннях З. Мажэйка, амаль па ўсёй Беларусі: на Паазер'і ў якасці купальскіх, на Палессі пераважна як веснавыя, у «цэнтральнай зоне – купальскія і веснавыя прыкладна ў роўных адсоткавых суадносінах» [9, с. 108].

У цэлым у веснавым песенным падцыкле заходнепалеска-панямонскага памежжа выяўляецца перапляценне кампанентаў песенных сістэм розных этна-

культурных рэгіёнаў Беларусі. Тым не менш паводле сваіх тэмбрава-фанічных і меластылявых характарыстыках веснавыя (акрамя валачобных) напевы даследуемых тэрыторый набліжаюцца да палескай гукасферы, адзначаюцца напружанасцю, энергіяй і сілай. Наяўнасць жа ў іх структурна-рытмавай і ладаінтанацыйнай арганізацыі шэрага спецыфічных рыс характарызуе музычнае мысленне носьбітаў мясцовых традыцый як лакальна адметнае.

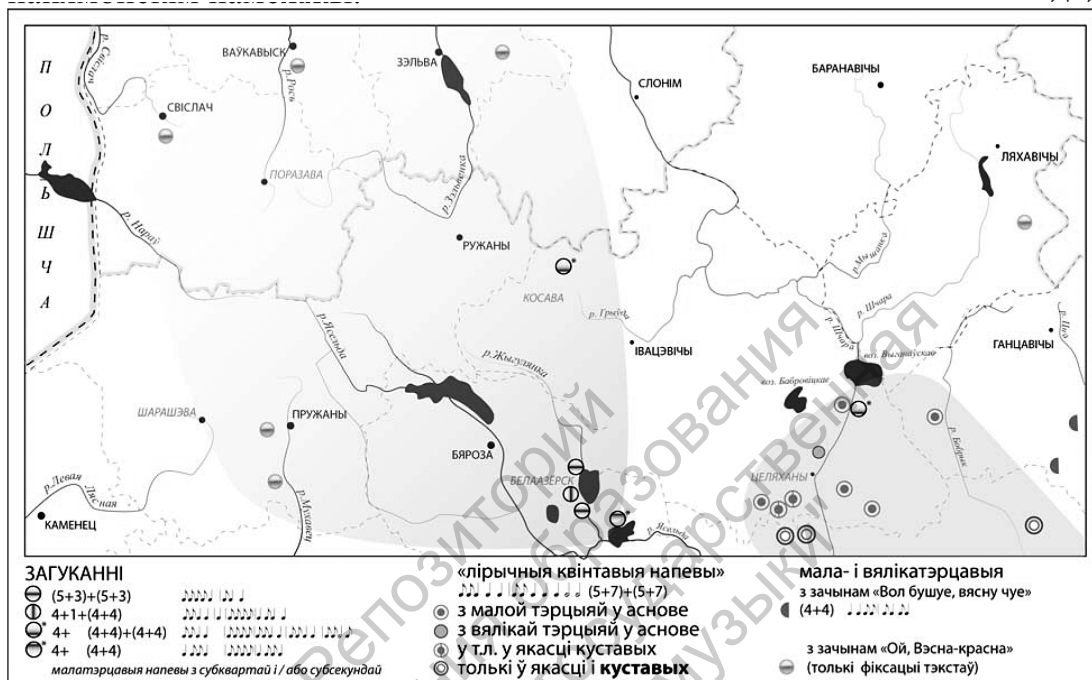
Спіс выкарыстаных крыніц

1. Агапкина, Т. Очерки весенней обрядности Полесья / Т. Агапкина // Славянский и балканский фольклор : Этнолингвистическое изучение Полесья. – М. : Индрик, 1995. – С. 21-107.
2. Беларускія народныя песні : у 4 т. / Запіс Р. Шырмы ; рэдкал. : Н. Глебка [і інш.]. – Мінск : Дзярж. выд-ва БССР, 1959 – 1976. – Т. 3 : Вясянкі, валачобныя і юраўскія. Купальскія, пятроўскія, жніво і дажынкi. Яравое жніво і восень. Калядныя і масленічныя. – 1962. – 306 с.
3. Варфаламеева, Т. Песні Беларускага Панямоння / Т. Варфаламеева ; Нац. акадэмія навук Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. – Мінск : Беларус. навука, 1998. – 287 с.
4. Гусев, В. Очерки славянской культуры. Письма. Статьи. Доклады. Полевые материалы / В. Гусев ; ред.-сост. С. Кучепатова. – СПб. : РИИИ, 2012. – 248 с.
5. Земцовский, И. Мелодика календарных песен / И. Земцовский. – М. : Музыка, 1975. – 224 с.
6. Константинова, Т. Северобелорусские волочebные напевы: к вопросу одновременного функционирования нескольких типов / Т. Константинова // Вопросы этномузыкального знания. – 2014. – № 1 (6). – С. 71-89.
7. Мажэйка, З. Песні беларускага Паазер'я / З. Мажэйка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1981. – 494 с.
8. Можейко, З. Календарно-песенная культура Белоруссии : опыт системно-типологического исследования / З. Можейко. – Минск : Наука і тэхніка, 1985. – 247 с.
9. Можейко, З. Песни Белорусского Полесья : в 2-х вып. / З. Можейко. – Вып. 1. – М. : Сов. композитор, 1983. – 183 с.
10. Можейко, З. Экология традиционной народно-музыкальной культуры : нематериальная культура Беларуси в свете социально-экологических проблем / З. Можейко. – Минск : Беларус. навука, 2011. – 147 с.
11. Пашина, О. Календарные песни весенне-летнего цикла юго-восточной Белоруссии / О. Пашина // Славянский и балканский фольклор : духовная культура Полесья на общеславянском фоне. – М. : Наука, 1986. – С. 44-55.

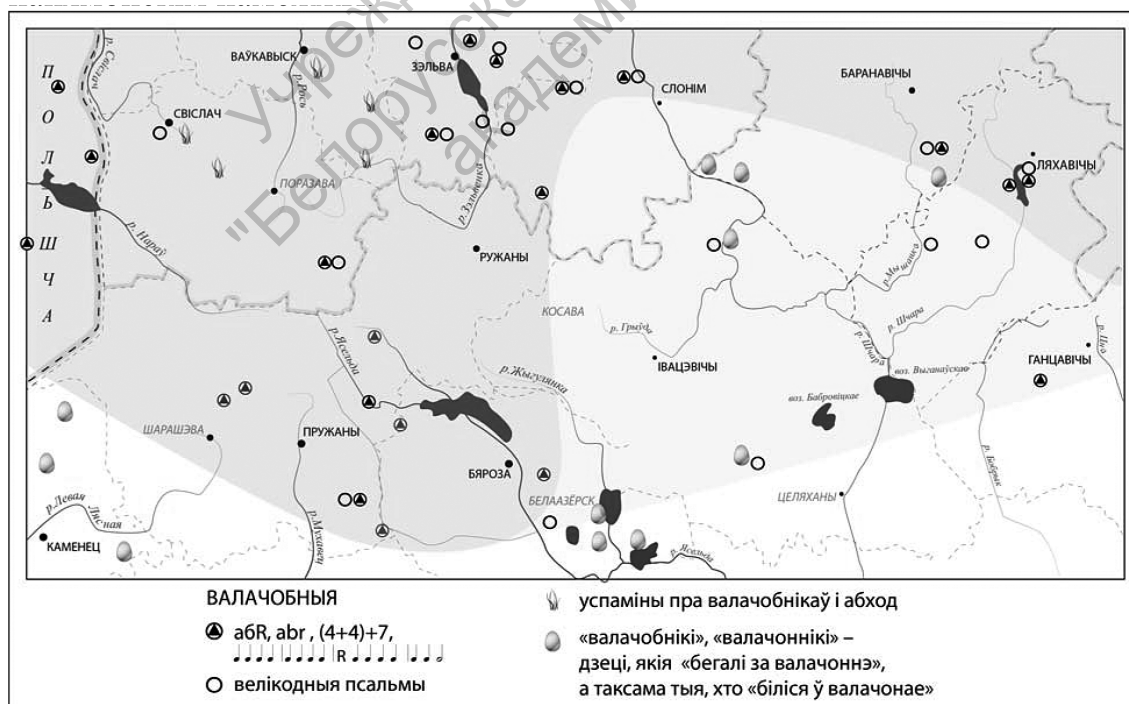
12. Ялатаў, В. Музыка беларускіх веснавых песень / В. Ялатаў // Веснавыя песні / склад. : Г. Барташэвіч, Л. Салавей ; склад. муз. часткі В. Ялатаў ; рэд. тома К. Кабашнікаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1979. – С. 36-72.
13. Federowski, M. Lud białoruski : materiały do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877 – 1905 : w 8 t. / M. Federowski. – T. 5 : Pieśni / red. A. Obrębska-Jabłońska. – Warszawa : PWN, 1958. – 917 s.

Summary. The article examines the spring calendar-ritual tunes in the ethno-song tradition of Belarusians of the borderland of Western Polesie and the Neman District; reveals genre, structural-typological and melo-stylistic characteristics of typical spring tunes (“zagukalny” /calling of spring/, “valachobny” /Easter/, Jury /St. George’s/, Trinity) and, also – a picture of their territorial distribution.

ДАДАТАК

Карта 1. Распаўсюджанне загуканняў на заходнепалеска-панямонскім памежжы.

Карта 2. Распаўсюджанне валачобных на заходнепалеска-панямонскім памежжы.

